

નાણાંકીય સાક્ષરતા માર્ગદર્શિકા

ભારતીય રિઝર્વ બેંક

ગ્રામીણ આયોજન અને ઋણ વિભાગ
કેન્દ્રીય કાર્યાલય, મુંબઈ
જાન્યુઆરી ૨૦૧૩

નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિરના આયોજન માટે તાલીમ આપનાર માટેની માર્ગદર્શિકા

(રિઝર્વ બેંકના તારીખ જુન ૬, ૨૦૧૨ના પરિપત્ર નં. આરપીસીડી.એલએફસી. ૧૨૪૫૨/૧૨.૦૧.૦૧૮/૨૦૧૧-૧૨ મુજબ બહાર પાડેલ)

આ પુસ્તિકામાં સમાવેલ વિષયવસ્તુ ભારતીય રિઝર્વ બેંક ગ્રામીણ આયોજન અને ઋણ વિભાગ, કેન્દ્રીય કાર્યાલાય મુંબઈ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવી છે. તેનો ઉપયોગ નાણાંકીય સાક્ષરતા કેન્દ્રો દ્વારા સમગ્ર દેશમાં માસિક અંતરાલે યોજવામાં આવતી નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિરોમાં થાય છે. આ માર્ગદર્શિકા www.rbi.org.in પર પણ ઉપલબ્ધ છે.

લેખક : સુષમા વીજ અને ગીતા નાયર
ચિત્રકાર : આર એન રાહટે

ગુજરાતી અનુવાદની ચકાસણી : ભારતીય રિઝર્વ બેંક, અમદાવાદ.

પ્રથમ આવૃત્તિ-જાન્યુઆરી ૨૦૧૩

પ્રકાશક

ભારતીય રિઝર્વ બેંક

ગ્રામીણ આયોજન અને ઋણ વિભાગ
૧૦મો માળ, કેન્દ્રીય કાર્યાલય ભવન,
શહીદ ભગતસિંહ માર્ગ,
ફોર્ટ, મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૧.

કોપીરાઈટ

માત્ર સ્રોતનો ઉલ્લેખ કરી પુનઃમુદ્રણ કરી શકાય છે.

આભાર

વિવિધ સ્રોત જેવા કે એશિયન ઈન્ડિયા, ઈન્ડિયન સ્કૂલ ઓફ માર્કેટ ફીનાન્સ ફોર વીમેન (ISMW) પરિણામ ફાઉન્ડેશન અને સંચયન સોસાયટી દ્વારા મળેલી માહિતી બદલ આભાર.

પ્રસ્તાવના

નાણાંકીય સાક્ષરતાથી નાણાંકીય ઉત્પાદનો અને સેવાઓ માટે માંગ ઊભી થાય છે. જેનાથી સામાન્ય માણસ ઍકો દ્વારા પ્રસ્તુત ઉત્પાદનો અને સેવાઓની જરૂરિયાત તથા લાભ વિશે સમજી શકે છે અને પરિણામે નાણાંકીય સમાવેશનને વેગ મળે છે. સમાજના પ્રત્યેક વર્ગને એક અથવા બીજા સ્વરૂપમાં નાણાંકીય સાક્ષરતાની જરૂર છે. તેમ છતાં આપણા સમાજનો એક મોટો વર્ગ, નાણાંકીય સમાવેશનથી વંચિત રહ્યો છે. તેથી નાણાંકીય સાક્ષરતાના કાર્યક્રમોમાં મુખ્યત્વે એવી વ્યક્તિઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ જેઓ વ્યક્તિગત રીતે આવી બાબતોથી અજાણ હોવાને લીધે, પૈસાના સતત અભાવ સાથે વિંદગી જીવી રહ્યા છે. 'આઉટરીચ' કાર્યક્રમ અંતર્ગત દેશના અંતરિયાળ ગામોમાં, મારા પ્રવાસ દરમિયાન મેં નોંધ્યું છે કે નાણાંકીય સાક્ષરતા કાર્યક્રમોનો પ્રભાવ વધારવામાં પ્રાથમિક પડકાર એ છે કે નિશ્ચિત ધ્યેય-સમૂહ સુધી પહોંચી શકે તેવા (સર્વમાન્ય) પ્રમાણિત બુનિયાદી અભ્યાસક્રમ ઉપલબ્ધ નથી. આ માર્ગદર્શિકા નિશ્ચિત લોકસમૂહ સુધી, વિભિન્ન સ્ત્રોત દ્વારા પહોંચતા સંદેશાઓમાં એકરૂપતા જળવાય તે હેતુથી તૈયાર કરવામાં આવી છે, જેથી તે વધુ કેન્દ્રિત તથા ઉદ્દેશપૂર્ણ બની શકે. મને વિશ્વાસ છે કે આનાથી સામાન્ય લોકોમાં ઍકિંગ સેવાઓની માંગ વધશે. આ માર્ગદર્શિકા ગ્રામીણ ઍકોની શાખાના મેનેજરો, અગ્રણી જિલ્લા મેનેજરો દ્વારા તેમના માસિક નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિરોમાં ઉપયોગ માટે બનાવવામાં આવી છે. આ માર્ગદર્શિકાનો ઉપયોગ શહેરી વિસ્તારમાં આવેલ, નાણાંકીય સેવાઓથી વંચિત, જુદાં જુદાં વર્ગના લોકોના શિક્ષણ માટે પણ તેમાં જરૂરી ફેરફાર સાથે થઈ શકશે. ઍકોએ પોતાના તંત્રને નાણાંકીય સાક્ષરતા કાર્યક્રમના અભિયાન માટે ગતિશીલ કરવું પડશે. અને સાથે સાથે ગ્રાહકોને પરવડી શકે અને સહજ રીતે ઉપયોગી હોય તેવી સેવાઓ આપવી પડશે. હવે એ સમય આવી ગયો છે કે આપણે આપણા નાણાંકીય સાક્ષરતા સમાવેશનના આદર્શને નિરંતર ચાલી શકે તેવા વ્યવહાર બનાવીએ, જેથી ગરીબીમાંથી નાણાંકીય સાક્ષરતા તરફ કૂચ કરી શકાય તથા ઍકોને પણ નફાકારક વ્યવસાયની તક મળી શકે.

(કે. સી. ચક્રવર્તી)

ઉપ ગવર્નર

અનુક્રમણિકા

ક્રમ સં.	વિષય	પાના નં.
૧.	નાણાંકીય સાક્ષરતા-તાલીમ આપનાર માટે માર્ગદર્શન નોંધ	i - ii
૨.	નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિરનું આયોજન-સંચાલકીય માર્ગદર્શન	iii -v
૩.	તમારાં નાણાંનો યોગ્ય વહીવટ કરો	૧ - ૬
૪.	બચત	૭ - ૯
૫.	બેંકોમાં બચત	૧૦ - ૧૬
૬.	ઉધાર	૧૭ - ૧૮
૭.	બેંકો પાસેથી ઉધાર	૧૯ - ૨૨

નાણાંકીય સાક્ષરતા-તાલીમ આપનાર માટે માર્ગદર્શક નોંધ

૧. નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિરના આયોજનનો હેતુ બે રીતે નાણાંકીય સમાવેશનને વધુ સાનુકુળ બનાવવાનો છે. તે છે – જાણકારી અને સરળ પહોંચ. આ કાર્યક્રમનું પ્રયોજન સામાન્ય માનવીને એવી જાણકારી આપવાનું છે કે જેનાથી તે નાણાંકીય આયોજન કરી શકે, બચતની ટેવ પાડી શકે, તથા નાણાંકીય ઉત્પાદનોને સમજીને વિવિધ નાણાંકીય સેવાઓનો અસરકારક રીતે ઉપયોગ કરી શકે. નાણાંકીય સાક્ષરતા તેમના જીવનચક્રની જરૂરિયાતો માટે આગોતરું આયોજન કરવામાં અને અણધારી આપત્તિઓનો સામનો ઋણ લીધા વગર કરી શકવામાં મદદરૂપ થવી જોઈએ, જેથી તેઓ તેમના નાણાંનો સકારાત્મક રીતે ઉપયોગ કરી શકે અને ઋણની વિષજાળથી બચી શકે. આ જ્ઞાન આપવાથી એ સુનિશ્ચિત થાય છે કે તેમનામાં બેંકિંગ સેવાની ટેવ વિકસે. સાથે સાથે આ સાક્ષરતા કાર્યક્રમો સાથે નાણાંકીય સેવાઓ પણ સાંકળવી પડશે, જેથી સામાન્ય માનવી આ સેવા અને માહિતીનો અસરકારક ઉપયોગ કરી શકે અને પોતાની નાણાંકીય બાબતો પર પ્રભાવી કાબુ મેળવી શકે. આ માર્ગદર્શિકા બેંકિંગ સેવાઓના ઉપયોગ દ્વારા લોકોની આર્થિક સલામતીમાં વૃદ્ધિ કરવામાં પણ સફળ થવી જોઈએ.
૨. નાણાંકીય સાક્ષરતા અને નાણાંકીય સમાવેશનના પ્રચાર-પ્રસારણને કારણે નાણાંકીય સેવાઓ પૂરી પાડનારી બેંકોને દેશના અંતરિયાળ ગામડાંઓમાં વ્યવસાયની તક મેળવવામાં મદદ મળશે. નાના ગ્રાહકો મહત્વના હોય છે. બેંકોએ તેમના દ્વારા મળતી વ્યાવસાયિક તક ઝડપી લેવી જોઈએ. બેંકોએ નાણાંકીય સાક્ષરતા અભિયાનને એક ભાવિ રોકાણ તરીકે મૂલવવું જોઈએ. બેંકોએ તેમને વિવિધ બેંકિંગ સેવાઓ આપવી પડશે જેમાં આ બધી સેવાઓનો સમાવેશ હોવો જોઈએ- જેવી કે નાના ઓવરડ્રાફ્ટની સુવિધા, વિવિધ રકમનાં રિકરિંગ ડિપોઝીટ ખાતાં, કેસીસી (કિસાન ક્રેડિટ કાર્ડ), રેમીટન્સ (નાણાંનું સ્થાનાંતર)ની સુવિધા વગેરે, જેથી ખાતાંઓ સક્રીય ખાતાં બની જાય. લોકોને આ ખાતાંમાં વ્યવહાર કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા પડશે, જેથી ખાતાં ચલાવવાનો ખર્ચ વસૂલ થવાથી બેંકો માટે પણ આ એક વ્યવહાર અને નફાકારક પ્રવૃત્તિ બને. યોગ્ય ઋણ પ્રાપ્તિની જોગવાઈ ફક્ત ગ્રાહકના હિત માટે જ અગત્યની નથી હોતી, તે બેંક માટે પણ અગત્યની હોય છે, કારણ કે તેનાથી બેંકને વ્યાજની આવક થાય છે જેના દ્વારા તે, તેમના વાણિજ્યિક પરિણામો આર્થિક રીતે વધુ સક્ષમ બનાવી શકે છે. બેંકોએ પોતાનું ધિરાણ આર્થિક સહાયના દરે નહીં પણ હરીફાઈયુક્ત છતાં શોષણમુક્ત દરે ઉપલબ્ધ કરાવવું જોઈએ.

3. ખાતાં ખોલાવવાના પ્રથમ પ્રયાસ રૂપે ઝેંકોએ તેમના વિવિધ ઉત્પાદનો વિશે લોકોમાં જ્ઞાન અને સમજ, તેમજ જાગૃતિ ફેલાવવી પડશે. સાથે સાથે આ ઉત્પાદનો તેમના ઘરઆંગણે પૂરા પાડવા પડશે. નાણાંકીય સાક્ષરતા માર્ગદર્શિકાનો ઉદ્દેશ નાણાંકીય વ્યવસ્થા, બચતનું મહત્ત્વ, ઝેંકો સાથે બચતના લાભ, ઝેંકો દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી અન્ય સુવિધા અને ઝેંકોમાં ધિરાણના લાભ વગેરે વિશે ખૂબ જ સરળ અને અવિરત રીતે સમાજના એક મોટા વર્ગને સુશિક્ષિત કરવાનો અને જાગૃતિ ફેલાવવાનો છે. નાણાંકીય સાક્ષરતા અને નાણાંકીય સમાવેશનના કાર્યક્રમ સાથે જોડાયેલ વ્યક્તિઓ માટે આ માર્ગદર્શિકા એ એક સુલભ અને ઉપયોગી પુસ્તક છે. આ પુસ્તિકાનો ઉપયોગ એક પ્રમાણિત વિવરણ તરીકે નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિરોમાં કરવો જોઈએ. ઝેંકો સાથે જોડાવાના હેતુથી, આ સાક્ષરતા શિબિરમાં ખાતાં ખોલાવવાની વ્યૂહરચનાનો પણ સમાવેશ કરવો જોઈએ. સાથે સાથે, આ ખોલાવેલ ખાતાના સઘન ઉપયોગનું પણ બારીકાઈથી ધ્યાન રાખવું જોઈએ. આ ઉપરાંત પ્રસંગોપાત સૂક્ષ્મ ચકાસણી પણ કરવી જોઈએ, જેથી ખાતાંના ઉપયોગ કરવામાં પડતી અડચણો માટેનાં કારણો જાણી શકાય છે. આવા પ્રશ્નોનું વહેલામાં વહેલી તકે નિરાકરણ આવે તેની વ્યૂહરચનાનો અમલ કરવો જોઈએ. નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિરનું આયોજન કરતી વખતે, સ્થાનિક સરકારી અધિકારીઓ અને ગામની અન્ય આગેવાન વ્યક્તિઓનો પણ સમાવેશ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે. નાણાંકીય સાક્ષરતા ક્ષેત્રમાં અસરકારક પુરવાર થયેલ NGOs (બિનસરકારી સંગઠનો)ને પણ આ કાર્યમાં ઝેંકો સહભાગી બનાવી શકે છે. આમ છતાં માસિક નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિરમાં વંચિત લોકોને તાલીમ આપતી વખતે, આ માર્ગદર્શિકામાં સમાવેલ બાબતોનો જ એક પ્રમાણિત અભ્યાસક્રમ તરીકે ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિર આયોજન- સંચાલન માટેનું માર્ગદર્શન

સંચાલન

બધાં જ નાણાંકીય સાક્ષરતા કેન્દ્રો અને ગ્રામ્ય શાખાઓએ નાણાંકીય સાક્ષરતા શિબિરો યોજવા માટેના સ્થળોનું એક વાર્ષિક કેલેન્ડર બનાવવું જોઈએ. દરેક સ્થળે આ કાર્યક્રમ ત્રણ માસની અવધિમાં, ત્રણ તબક્કામાં થવા જોઈએ અને તેમાં ઓછામાં ઓછા ૨ કલાકના ત્રણ સત્ર હોવા જોઈએ. આ ઉપરાંત લોકોને સ્માર્ટ કાર્ડ સમયસર મળે છે કે નહીં તેની ખાતરી કરવા ૧૫ દિવસ પછી ફરી એક મુલાકાતનો પણ સમાવેશ કરેલ હોવો જોઈએ. આ કાર્યક્રમ માટે, અગાઉથી યોગ્ય મકાન અથવા ખુલ્લી જગ્યા નક્કી કરેલ હોવી જોઈએ. બેંક કોઈ ખાસ સ્થળની જરૂરિયાતો અને ઉપલબ્ધ સાધનો અનુસાર કાર્યક્રમમાં ફેરફાર કરી શકે છે. આમ, દરેક સંજોગોમાં કાર્યક્રમનો મુખ્ય હેતુ વધુમાં વધુ લોકોને બેંકિંગ ક્ષેત્રમાં લાવવાનો છે.

પ્રથમ સત્ર

- પ્રથમ સત્ર મુખ્યત્વે નાણાંકીય માન્યતાઓ, વ્યક્તિગત નાણાંકીય બાબતો અને પૈસાના યોગ્ય વહીવટ વિશે જાગૃતિ ફેલાવવા પર કેન્દ્રિત કરો. આ માટે બેંકે ગ્રામજનોના સમૂહ માટે શિબિરો આયોજિત કરવી જોઈએ. સારી સંખ્યામાં ગ્રામજનો હાજરી આપી શકે માટે આ શિબિર વિશેની માહિતી અને જાહેરાત પણ ગામમાં અગાઉથી કરવી જોઈએ.
- આ શિબિરનું આયોજન કરતી વખતે ગ્રામજનો સાથે સંબંધ ધરાવનાર વ્યક્તિઓ જેવી કે ગામના સરપંચ, શાળાના શિક્ષકો, કે ગામની પ્રખ્યાત વ્યક્તિ, જેવાનો સમાવેશ કરવો જોઈએ. કાર્યક્રમના સૂચિત સ્થાન પર યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી લેવી જોઈએ. ભાગ લેનાર સભ્યો આવતાં પહેલાં જરૂરી ચાર્ટ વ્યવસ્થિત લગાડેલ હોવા જોઈએ.
- કાર્યક્રમમાં ભાગ લેનાર દરેક વ્યક્તિના નામ, ઉંમર, વ્યવસાય વગેરે વિગતો સાથેની યાદી બનાવી લેવી.
- શિબિરોમાં માર્ગદર્શિકામાં બતાવ્યા પ્રમાણે નાણાંકીય આયોજન બજેટ બનાવવું, બચત, નાણાંકીય રોજનીશીમાં હિસાબ કેવી રીતે રાખવો, બેંકમાં બચત જમા કરાવવાના ફાયદા, બેંક પ્રતિનિધિ વિશે સમજ, ઔપચારિક અને અનૌપચારિક સ્રોત પાસેથી ઉધાર લેવાનો તફાવત, ઉછીના લેવાનો હેતુ અને તેની કિંમત, વિવિધ પ્રકારના ધિરાણ વગેરે વિષયોનો સમાવેશ કરવો.
- શિબિરમાં ભાગ લેનાર દરેકને નાણાંકીય રોજનીશી વહેંચવી. બજેટ બનાવવા અને સમયાંતરે પૈસાનો હિસાબ રાખવા નાણાંકીય રોજનીશીનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે સમજાવવું. આ રોજનીશી લખવાના ફાયદા વારંવાર ભારપૂર્વક સમજાવવા. તેમને એક મહિના માટે ઘરે ડાયરીનો ઉપયોગ કરી બજેટ બનાવવા અને તેમાં આવક અને ખર્ચ લખવા કહો. બીજા સત્રમાં આવે ત્યારે આ રોજનીશી જરૂરથી લાવવાની સલાહ આપો.

- પ્રથમ સત્રના અંતે બીજું સત્ર કઈ તારીખે યોજાશે તે જણાવો અને જણાવો કે બીજા સત્ર દરમિયાન બેંક પ્રતિનિધિની ગ્રામજનો સાથે ઓળખાણ કરાવવામાં આવશે. ગ્રામજનોને એ પણ જણાવો કે બેંક પ્રતિનિધિ દ્વારા તેમના ખાતાં પણ ખોલવામાં આવશે. ગ્રામજનોને ખાતું ખોલવા માટે કયા દસ્તાવેજોની જરૂર પડશે તે વિશે જાણ કરો અને બીજા સત્રમાં આ દસ્તાવેજો લેતા આવવાનું કહો. આમાં ભાગ લેનાર બધા સભ્યને બીજા સત્રમાં અચૂક હાજર રહેવાની સ્પષ્ટ સૂચના આપો.

- ગ્રામ પંચાયત, સરપંચના કાર્યાલય કે શાળા જેવી યોગ્ય જગ્યા પર બધા ચાર્ટ વાંચવા માટે કાયમી ધોરણે ચોંટાડો.

બીજું સત્ર (પ્રથમ સત્રના બે અઠવાડિયા પછી)

- હાજરી લો, જો કોઈ સભ્ય ગેરહાજર હોય તો વાતચીત કરી તેના કારણો જાણો. ગ્રામજનોને બેંક પ્રતિનિધિની ઓળખાણ કરાવો અને બેંક પ્રતિનિધિના બેંક સાથેના સંબંધ, બેંક પ્રતિનિધિ દ્વારા કામ કરવાના ફાયદા, બેંક પ્રતિનિધિ દ્વારા મળનાર ડિપોઝીટ તથા ધિરાણ અને બીજી સેવાઓ વિશે વિગતવાર સમજાવો.

- ભાગ લેનાર સામે ICT (આઈસીટી) મશીનની કામગીરી પ્રત્યક્ષ ઉપયોગ કરી સમજાવો અને મશીન દ્વારા દરેક સુવિધાનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરી શકે તે જણાવો – જેવી કે પૈસા જમા કરવા કે ઉપાડવા વગેરે.

- નાણાંકીય રોજનીશી તપાસો. શું તેમને રોજનીશી લખવામાં કોઈ મુશ્કેલી નથી તે જાણો. જો કોઈ સુધારો જરૂરી હોય તો તેની સૂચના આપો. દર મહિને નિયમિત રીતે રોજનીશી લખવાનો આગ્રહ કરો.

- ખાતાની વિશેષતા સ્પષ્ટ કરી સમજાવો કે એક મહિનામાં કેટલી વાર જમા કે ઉપાડ થઈ શકે છે, જો જમા કે ઉપાડ પર કોઈ મર્યાદા હોય તો તેની પર લાગતા ચાર્જ, સામાજિક લાભ ખાતામાં સીધા જમા કરવાની કાર્યપદ્ધતિ અને ખાતામાંથી અપાતા/મેળવાતા નાણાંકીય સ્થાનાંતર કેવી રીતે થાય તે સમજાવો.

- ખાતું ખોલાવવા માટેના નામ નોંધવા શરૂ કરો. નામ નોંધ્યા પછી ખાતું ખોલતા આશરે કેટલો સમય લાગશે તે જણાવો અને તે પણ જણાવો કે ખાતામાંથી લેવડદેવડ કરવા તેમને એક કાર્ડ આપવામાં આવશે. તેમને સમજાવો કે કાર્ડ મળ્યા પછી રોજબરોજની જરૂરિયાતો માટે ખાતાનો ઉપયોગ શરૂ કરી દે.

- બીજું સત્ર સમાપ્ત થયાના ૧૫ દિવસ પછી, શાખા અધિકારી, ગ્રામજનોને કાર્ડ મળી ગયા છે કે નહીં તે તપાસવા ગામની મુલાકાત લો. તેઓ એ પણ ખાતરી કરે કે બેંક પ્રતિનિધિએ પોતાનું કામ શરૂ કરી દીધું છે, અને ગામલોકો પોતાની લેવડદેવડ કરવા સમર્થ થઈ ગયા છે.

ત્રીજું સત્ર (બીજા સત્રના ૨ મહિના પછી)

- આગલા સત્રમાં જે ગામલોકોએ પોતાનું ખાતું ખોલાવવા નામ નોંધાવ્યાં હોય, તેમની સાથે એક મીટીંગ કરો. ગામલોકો અને બીસી (બેંક પ્રતિનિધિ) સાથે વાતચીત કરો.
- ખાતામાં લેવડદેવડ કે આઈસીટી આધારિત સાધનો વાપરવામાં કોઈ મુશ્કેલી પડી હોય તો તે વિશે પૂછો તથા તેને સુધારવા માટે તેમના અભિપ્રાય માંગો.
- ખોલાવેલ ખાતાની સમીક્ષા કરો જેથી ખાતાના ઉપયોગમાં કોઈ અડચણ હોય તો ખબર પડે. ત્યાર બાદ, એક નિયમિત રીપોર્ટીંગ પદ્ધતિથી ખાતામાં થતા લેવડદેવડના સ્તરની નિયમિત નોંધ રાખો.

તમારા નાણાંનો યોગ્ય વહીવટ કરો

આવક એટલે શું ?

જુદાં જુદાં સ્રોત, જેવા કે પગાર, મજૂરી, ખેતી તથા વેપારીની કમાણી વડે મેળવેલ પૈસા આપણી આવક કહેવાય છે.

આવક (નાણાંનો સ્રોત)	રકમ (₹)
પગાર કે મજૂરી	૨૦૦૦
ખેતી/વેપારની કમાણી	૩૦૦૦
કુલ	૫૦૦૦

ખર્ચ એટલે શું?

જુદી જુદી ચીજવસ્તુઓ પાછળ આપણે જે પૈસા વાપરીએ છીએ તેને ખર્ચ કહેવાય. તેમાં જરૂરી અને બિનજરૂરી બધી જ વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે.

ખર્ચ (પૈસાનો ઉપયોગ)	રકમ (₹)
ખોરાક, ઘર, કપડાં	૨૦૦૦
શિક્ષણ	૧૦૦૦
દેવાની ચૂકવણી	૭૦૦
માંદગી	૩૦૦
દારૂ, નશો, ગુટકા	૫૦૦
જુગાર	૪૦૦
લગ્ન, તહેવાર, તીર્થયાત્રા વગેરેમાં થયેલ વધારાનો ખર્ચ	૧૧૦૦
કુલ	૬૦૦૦

તમારા ખર્ચને સમજો

રોકાણ એટલે શું ?

આપણી બચતમાંથી પૈસાને ક્યાંક એવી અપેક્ષાથી રાખવા જેથી સમય જતાં તેમાં વધારો થાય તેને રોકાણ કહેવાય. દાખલા તરીકે જમીન ખરીદવી, મકાન ખરીદવું, બેંકમાં ફિક્સડ ડિપોઝિટ (બાંધી મુદતની થાપણ) મૂકવી વગેરે.

બચત એટલે શું ?

જ્યારે ખર્ચ કરતાં આવક વધુ હોય ત્યારે આપણી પાસે પૈસા વધે તેને બચત કહેવાય.

દેવું એટલે શું ?

જ્યારે આવક કરતાં ખર્ચ વધારે હોય અને પાસે કોઈ બચત પણ ના હોય ત્યારે પૈસાની તંગી પડે છે જે ઉછીના પૈસા લઈ પૂરી કરવામાં આવે છે ત્યારે દેવું થયું તેમ કહેવાય છે.

આવક	ખર્ચ	પરિણામ	શું કરવું
₹ ૫૦૦૦	₹ ૪૦૦૦	₹ ૧૦૦૦ વધ્યા/બચત	આગળ વધો
₹ ૫૦૦૦	₹ ૫૦૦૦	૦ સરભર	વિચાર કરો
₹ ૫૦૦૦	₹ ૬૦૦૦	₹ ૧૦૦૦ ની ઘટ	રોકાઈ જાવ

દેવાંની વ્યવસ્થા કેવી રીતે કરવી ?

જો કોઈ ચોક્કસ મહિનામાં આપણી આવક કરતાં ખર્ચ વધારે હોય તો પૈસાની તંગીને પહોંચી વળવા અગાઉના મહિનાઓની બચતનો ઉપયોગ કરી શકાય. પણ જો આપણી પાસે કોઈ બચત ન હોય તો ઉછીના પૈસા લેવા પડે અને દેવાંની ભારે કિંમત ચૂકવવી પડે.

આ આપણા રોજીંદા જીવનમાં પાણીનો ઉપયોગ કરીએ છીએ તે પ્રમાણે જ છે. કોઈવાર નગરપાલિકા આખો દિવસ પાણી આપે છે, તો કોઈ દિવસ પાણી બિલકુલ આવતું જ નથી. તો શું આપણે પાણી વાપરવાનું બંધ કરી દઈએ છીએ? ના! આપણે પાણીનો વપરાશ બંધ કરતા નથી. પણ જ્યારે વધારે પાણી આવતું હોય ત્યારે તેને ભરીને રાખીએ છીએ અને અછત હોય ત્યારે તેનો ઉપયોગ કરીએ છીએ. આને બચત કહેવાય. આપણા પૈસા એક મોટા ઘડા સમાન છે જેની નીચે નળ લગાડેલ છે. માની લો કે ઘડામાં આવતું પાણી એ આપણી આવક છે અને બહાર નીકળતું પાણી આપણો ખર્ચ.

બિનજરૂરી ખર્ચા રોકો, પૈસા બચાવો, બેંકમાં રોકો

જરૂરી અને બિનજરૂરી ખર્ચ વચ્ચે શું તફાવત છે ?

પ્રાથમિક જરૂરિયાત માટે થતો ખર્ચ એ જરૂરી ખર્ચ છે. આથી આ ખર્ચ ટાળી શકાય નહીં, જેમકે ખોરાક, રહેઠાણ, કપડાં, બાળકોનું શિક્ષણ, આરોગ્ય વગેરે. આપણી ઈચ્છાઓને બિનજરૂરી ખર્ચ કહી શકાય. આપણને આ વસ્તુઓ જોઈએ છે કારણ કે તે આપણને ગમે છે કે જેનાથી આપણને આનંદ મળે છે પરંતુ તે જીવનજરૂરી નથી.

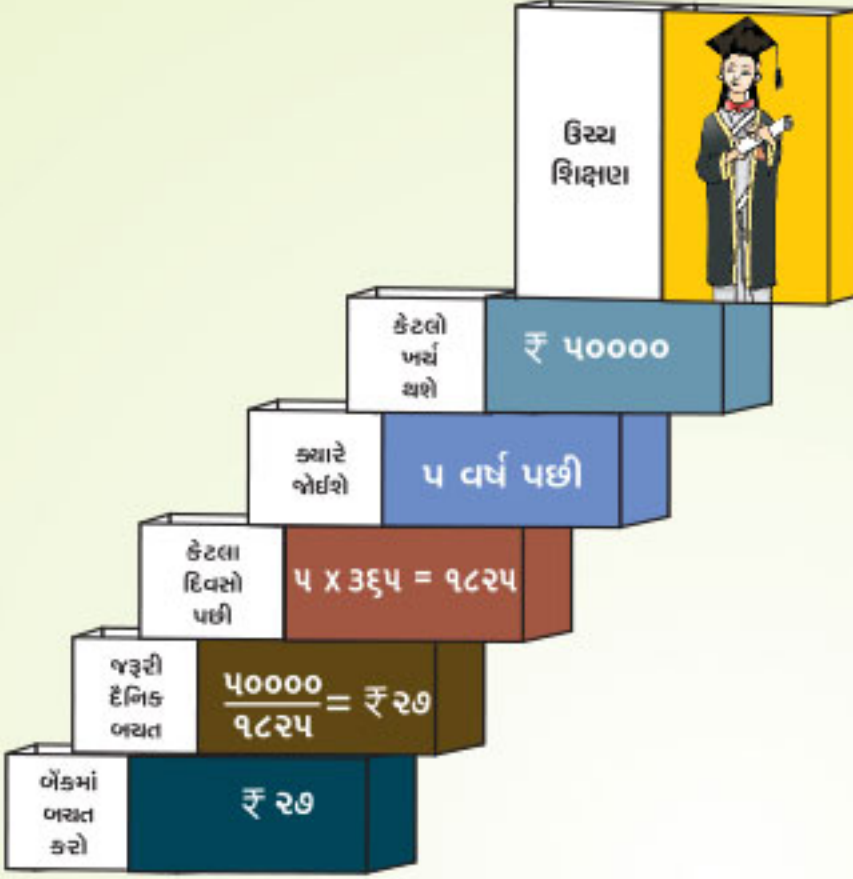
આપણા નાણાંનો વહીવટ આપણે કેવી રીતે કરી શકીએ ?

નાણાંકીય આયોજન દ્વારા આપણે આપણાં નાણાંનો કુશળતાપૂર્વક ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ. નાણાંકીય આયોજનના પ્રથમ પગલા તરીકે એક ચોક્કસ સમયગાળા માટે જેમ કે એક અઠવાડિયું કે મહિના દરમિયાન થતાં આવક-ખર્ચનો હિસાબ રાખવા આપણે એક નાણાંકીય રોજનીશી રાખવી જોઈએ.

નાણાંકીય આયોજન (પ્લાનીંગ) એટલે શું ?

નાણાંકીય આયોજન એટલે આપણા જીવનચક્રની જરૂરિયાતો જેવી કે બાળકનો જન્મ, શિક્ષણ, મકાનની ખરીદી, લગ્ન, બિયારણની ખરીદી, વગેરે અથવા અચાનક આવી જતા ખર્ચ જેવા કે માંદગી, અકસ્માત, મરણ, પૂર કે દુકાળ, વગેરે જેવી કુદરતી આપત્તિઓ પર થનાર ખર્ચનો અંદાજ મૂકી તેને પહોંચી વળવાનો ઉપાય કરવો.

આપણે નાણાંકીય આયોજન શા માટે કરવું જોઈએ ?

નાણાંકીય આયોજન આપણી આવકને ધ્યાનમાં રાખીને, અગાઉથી આપણે ખચને પહોંચી વળીએ તે માટે આપણને સક્ષમ કરે છે. આમ તે બે રીતે મદદ કરે છે - એક - ભવિષ્યની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા, પૈસા બચાવવા આપણે બિનજરૂરી ખચા ઘટાડી શકીએ છીએ. બે - ભવિષ્યની જરૂરિયાતો પૂરી કરવા નિયમિત રૂપે આવકનો થોડો ભાગ બચાવીને રાખી શકીએ છીએ.

આપણે નાણાંકીય આયોજનો આજથી જ શરૂ કરી દેવા જોઈએ જેથી દેવું ચૂકવવા માટે, ઘર બાંધવા બચત કરવા માટે કે ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે આપણી પાસે પૂરતી સગવડ હોય.

નાણાંકીય આયોજનનો સંગ્રાહ, લક્ષ્યની સિદ્ધિ, આપણે હાથ

નાણાંકીય આયોજન કેવી રીતે કરવું ?

- વર્તમાન નાણાંકીય સ્થિતિનું મૂલ્યાંકન કરો (આજની આર્થિક સ્થિતિ શું છે?)
- નાણાંકીય જરૂરિયાતોને ઓળખો - (ટૂંકા ગાળાની (૧ વર્ષ), મધ્યમ ગાળાની (૧-૫ વર્ષ) અને લાંબા ગાળાની (૫ વર્ષથી વધુ) શું કરવા ઈચ્છીએ છીએ)
- દરેક જરૂરિયાતનો ખચ અને તે ક્યારે જોઈશે તેની ગણતરીનો અંદાજ લગાવો. દર અઠવાડિયે, મહિને કેટલા પૈસા બચાવવાની જરૂર છે તેનો હિસાબ લગાવો.
- એક નાણાંકીય રોજનીશી બનાવો જેમાં દર અઠવાડિયે/મહિને થતા ખચનો હિસાબ રાખો.
- ખચ પર કાપ મૂકો - સમજદારીપૂર્વક ખચ કરો.

- બચતનું બરાબર ધ્યાન રાખો - તે અંદાજ પ્રમાણે થાય છે? જો ના થતી હોય તો ક્યા ખર્ચ પર કાપ મૂકી શકાય અને બચત વધારી શકાય તે વિશે વિચારો.
- પ્રત્યેક અઠવાડિયે/મહિનાના અંતે બચાવવી જરૂરી રકમ નક્કી કરો. (તેનો હિસાબ રાખો)
- બચત બેંકમાં જમા કરાવો.

નાણાંકીય રોજનીશી શા માટે રાખવી ?

નાણાંકીય રોજનીશી નાણાંકીય આયોજનમાં મદદ કરે છે. આપણને જરૂરી તથા બિનજરૂરી વસ્તુઓ પર કોઈ એક મહિનામાં કેટલા પૈસા વપરાયા તે બબર પડે છે. તેનાથી કઈ વસ્તુઓ પર ખર્ચ ટાળી કે ઘટાડી શકાય તે બબર પડે છે. એક વાર બબર પડે પછી આ ખર્ચ પર નિયંત્રણ રાખી શકાય છે. આમ પૈસા બચાવી ગરીબી દૂર કરી શકાય છે.

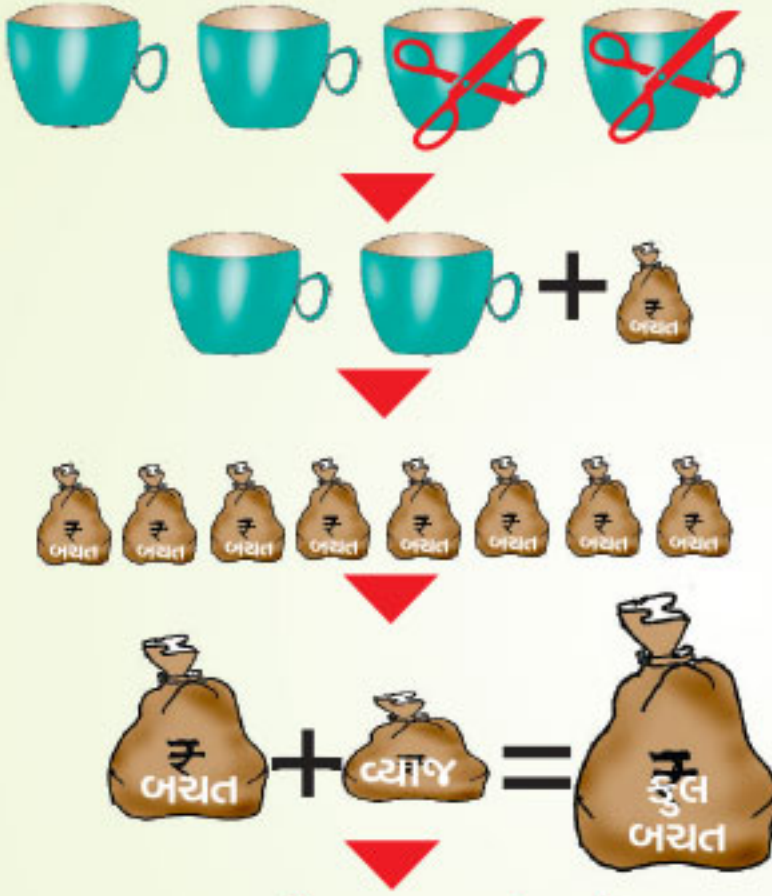
સમજીવિચારીને ખર્ચ કરો

દાખલા તરીકે આપણી સરેરાશ માસિક આવક રૂ.૫૦૦૦ છે. નાણાંકીય રોજનીશી રાખવાથી બબર પડી કે ખોરાક, મકાન અને કપડાં પર (રૂ.૨૦૦૦), બાળકોનું શિક્ષણ (રૂ.૧૦૦૦), ભાડું (રૂ.૭૦૦), અને માંદગી (રૂ.૩૦૦) અને તીર્થયાત્રા જેવી ઈચ્છાઓ પર (રૂ.૫૦૦) તથા દારૂ-જુગાર વગેરે પર (રૂ.૫૦૦) ખર્ચ થયા. આપણે આમાંથી ઉત્સવો, તીર્થયાત્રા પરનો ખર્ચ ઘટાડીને રૂ.૨૦૦ કરી શકીએ છીએ અને દારૂ તથા જુગાર પરનો ખર્ચ રોકી શકીએ છીએ. આમ વધેલા રૂ.૮૦૦ ની બચત થશે. આમ નાણાંકીય રોજનીશી રાખવાથી આપણે બચત કરી. આ રોજનીશી વગર આપણે જેટલા પૈસા આપણા હાથમાં હશે તે બધા વાપરી દઈશું.

આપણે ખર્ચ કેવી રીતે ઘટાડી શકીએ ?

આપણે સમજી-વિચારીને ખર્ચ કરીએ તો અમુક વધારાની વસ્તુ પરના ખર્ચ ઘટાડી શકીશું. આ રીતે બચાવેલા પૈસા જરૂરી ચીજવસ્તુઓ ઉપર ખર્ચ કરવા માટે આપણી વધારાની આવક બને છે અને તે પણ વધારે કમાયા સિવાય. આ સમજવું સાવ સહેલું છે.

તમારા પોતાના જ નાણાં વપરો

શિક્ષણ

વેપાર

દાખલા તરીકે, જો આપણે દિવસમાં ૪ કપ ચા પીતા હોઈએ તો, છેલ્લા ૩૦ દિવસમાં (૧ મહિનો) ૧૨૦ કપ ચા પીધી હશે. ધારો કે ચાના એક કપનો ખર્ચ રૂ ૨૫ છે તો કુલ ખર્ચ રૂ ૩૦૦ થશે. જરા થોભો અને વિચારો કે દિવસની ૪ કપ ચા પીવાની જરૂર છે? જો આપણે રોજ ૨ કપ જ ચા પીતા હોત તો આ ખર્ચ રૂ ૩૦૦ જ થાત અને તેટલા જ પૈસા આપણી પાસે બચત. અહીં ૪ કપ ચા આપણી ઈચ્છા છે પરંતુ ખરેખર આપણી જરૂરિયાત તો માત્ર ૨ કપ ચા જ છે. આમ જોવા જતાં આપણી આવક મહિને રૂ ૩૦૦ વધી અને આપણે એક વર્ષમાં રૂ ૩૬૦૦ની બચત કરી.

ખર્ચ જેટલો ઓછો, બચત તેટલી વધુ

બચત

આપણે શા માટે બચત કરવી જોઈએ?

આપણે નિયમિત બચત એટલા માટે કરવી જોઈએ કે જ્યારે આપણી આવક કરતાં ખર્ચ વધારે હોય અથવા જ્યારે વધારે નાણાંની જરૂર હોય ત્યારે તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.

- જન્મ, શિક્ષણ, મકાનની ખરીદી, લગ્ન, બિયારણની ખરીદી વગેરે જેવા મોટા ખર્ચને પહોંચી વળવા.
- માંદગી, અકસ્માત, મરણ, કુદરતી આપત્તિઓ જેવા આકસ્મિક ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે ઉપયોગી થવા. બચત આપણને મુશ્કેલીમાંથી ઉગારે છે.

- નબળા સમયમાં જ્યારે આપણે પૈસા કમાતા નથી ત્યારે પૈસાની જરૂર પડે છે.

- વૃદ્ધાવસ્થામાં પૈસાની જરૂર પડે છે.

- નિયમિત આવકમાંથી ખરીદવી ના પોસાય તેવી વસ્તુ ખરીદવા પૈસાની જરૂર પડે છે. ટૂંકમાં, જો પૂરતી બચત હશે તો જ્યારે આપણે આવક કરતાં વધારે ખર્ચ કરવાનો હશે ત્યારે આપણા પોતાના જ પૈસામાંથી તે કરી શકાશે.

બચત કેવી રીતે કરવી ?

ખર્ચ ઘટાડી અથવા આવક વધારીને આપણે બચત કરી શકીએ છીએ. ધારો કે આપણી આવક તેટલી જ છે જેનાથી આપણી જરૂરી કે બિનજરૂરી વસ્તુઓ ખરીદવા પૈસા ખર્ચીએ છીએ. જરૂરી ચીજો એટલે કે જેના વગર ચાલે નહીં જેવી કે ખોરાક, કપડાં, ઘરનું સમારકામ, બિયારણ અને

ખેતીનાં ઓખરો, બાળકોનું ઉચ્ચ શિક્ષણ તથા આરોગ્ય. આ વસ્તુઓ આપણા અસ્તિત્વ માટે આવશ્યક છે. જ્યારે બિનજરૂરી ચીજવસ્તુઓ 'વધારાની' છે જે આપણા આનંદ માટે છે. આવા ખર્ચને આપણે રોકી શકીએ છીએ. દાખલા તરીકે દારૂ, ડ્રગ્સ(નશો), જુગાર, ગુટકા પર થતો ખર્ચ રોકી શકાય જ્યારે લગ્ન, ઉત્સવો, તીર્થયાત્રા પર થતા વધારાના ખર્ચને ઘટાડી શકાય અને ટી.વી., સ્કૂટર, કાર, ઘરેણાં વગેરે પરના ખર્ચને ટાળી શકાય છે. બિનજરૂરી વસ્તુઓ પર ખર્ચ જેટલો ઓછો થશે, તેટલી વધુ બચત જરૂરી વસ્તુઓ માટે થશે.

જ્યારે આપણા નિયમિત ખર્ચને પહોંચી વળવા પણ જો પૂરતાં નાણાં ના હોય ત્યારે આપણે બચત કેવી રીતે કરવી ?

સામાન્ય માન્યતા છે કે આપણે પૂરતું કમાતા નથી એટલે બચત કરી શકતા નથી. પણ હકીકત એ છે કે દરેકને બચતની જરૂર છે અને દરેક બચત કરી શકે છે. જીવનમાં આપણે કમાણીના પહેલા જ દિવસથી કમાણીનો એક ભાગ બચાવીને બાજુમાં મૂકવો જોઈએ. અગત્યની વાત એ છે કે આપણે આપણા જીવનની શરૂઆતથી જ અને નિયમિતરૂપે બચત કરવી શરૂ કરી દેવી જોઈએ. ભલે પછી તે નાનકડી રકમ પણ કેમ ના હોય. અને જો આપણને કોઈ અણધાર્યો નફો/આવક થાય તો તે બધો જ કે તેનો મોટો ભાગ બચત તરીકે રાખવો જોઈએ. આનાથી આપણી ભવિષ્યની નાણાંકીય જરૂરિયાતોને પૂરી કરવાની ચિંતા દૂર થઈ જશે અને આપણે અણધાર્યા ખર્ચને પહોંચી વળવા તૈયાર રહીશું.

જો આપણે ₹૧૦૦ કમાતા હોઈએ તો ₹૨૦ બચાવીએ અને ₹૧૦ કમાતા હોઈએ તો ₹૨ બચાવીએ. જો કમાયેલા ₹૧૦૦ માંથી ₹ ૨૦ બાજુમાં મૂકીએ તો એ ૫ દિવસની કમાણીમાંથી એક દિવસની કમાણી બચાવી લઈશું. શું એ સારી વાત નથી ? અને ૧૦૦ દિવસની કમાણીમાંથી આપણે ૨૦ દિવસની કમાણી જેટલી બચત, ઉપરાંત તેનું વ્યાજ કમાઈશું. છે ને આ નવાઈભર્યું !

દૈનિક આવક	₹ ૧૦૦
દૈનિક ખર્ચ	₹ ૮૦
દૈનિક બચત	₹ ૨૦
માસિક બચત	૨૦x૩૦= ₹૬૦૦
વાર્ષિક બચત	૬૦૦x૧૨= ₹૭૨૦૦
૮% ના દરે વાર્ષિક વ્યાજ	₹ ૩૧૮
વર્ષના અંતે બચત	₹ ૭૫૧૮

આ રકમ તમારી ૭૫ દિવસની આવક બરાબર છે.

આપણે ક્યાં સુધી બચત કરવી જોઈએ?

જેટલા લાંબા સમય સુધી આપણે પૈસા બચાવીશું તેટલી આપણી બચત વધતી જશે. જેટલી વધારે આપણી બચત હશે તેટલા જ આપણે અચાનક આવનાર ખર્ચ ઉપરાંત ઘડપણની જરૂરિયાતો પૂરી કરવા તૈયાર રહીશું તથા આપણી આ જરૂરિયાતો પૂરી કરવા બીજા પર આધાર

ઉંમર	૨૫ વર્ષ	૩૫ વર્ષ	૪૫ વર્ષ
દર વર્ષે કરેલ બચત (₹)	૧૦૦૦	૧૦૦૦	૧૦૦૦
બચત કરેલ વર્ષની સંખ્યા	૪૦	૩૦	૨૦
બચતની કુલ રકમ (₹)	૪૦૦૦૦	૩૦૦૦૦	૨૦૦૦૦
૧૦%ના વાર્ષિક દરે જમા વ્યાજ(₹)	૪૨૨૮૭૮	૧૪૨૦૩૩	૩૯૯૦૦
૬૫ વર્ષે જમા કુલ રકમ (₹)	૪૬૨૮૭૮	૧૭૨૦૩૩	૫૯૯૦૦

નહીં રાખવો પડે. જેમ જેમ આપણી બચત વધતી જશે તેમ તેમ આપણી જરૂરિયાતો પૂરી કરવા ઉધાર નહીં લેવું પડે.

જ્યારે આપણે લાંબા સમય માટે બચત કરીએ ત્યારે તે અનેકગણી વધી જાય છે કારણ કે તેની ઉપર વ્યાજ પણ મળે છે.

બેંકોમાં બચત

બચત ક્યાં મૂકવી ?

આપણે આપણી બચત ઓશીકા નીચે કે ગલ્લામાં રાખતા હોઈશું. પણ થાય છે શું? તેની સલામતી માટે આપણને હંમેશા ચિંતા થતી રહે છે. ક્યાંક કોઈ ઉંદર કે ઊધઈ તો આપણી પરસેવાની કમાણી ખાઈ નહીં જાય ને! કોઈ તે ચોરી ન જાય કે આપણને તે પૈસા વાપરવાનું મન થઈ જાય કે બીજા લોકો આપણી પાસે ઉધાર માંગવા આવી જાય! વળી બચત ઘરમાં રાખવાથી તેમાં વધારો પણ થતો નથી.

બચત કરવાની સારામાં સારી રીત એ છે તેને કોઈ બેંકના ખાતામાં જમા કરાવી દેવી. નાની રકમ ગલ્લામાં રાખી શકાય છે પણ આપણી બચત બેંકમાં રાખવી એ જ ડહાપણનું કામ છે.

પરસેવાની કમાણી કદી ન ગુમાવશો, સદાય જો બેંકમાં તે જમા કરાવશો.

બચત શા માટે બેંકમાં રાખવી?

બેંકમાં રાખેલ પૈસા સુરક્ષિત હોય છે કારણ કે બેંક નિયમાનુસાર કામ કરે છે અને તે આ બચત રાષ્ટ્ર-નિર્માણના કામ માટે સંચિત કરે છે. સુરક્ષા ઉપરાંત બેંક આપણા પૈસા જમા રાખવા કોઈ ચાર્જ લેતી નથી ઉપરથી તે આપણી જમા રકમ પર વ્યાજ આપે છે અને આમ આપણા પૈસા બેંકમાં વધે છે. બેંકમાં રાખેલ પૈસા જ્યારે જરૂર હોય ત્યારે કામમાં લઈ શકાય છે. બેંકની લેવડદેવડ પારદર્શક છે. બેંક બીજી અનેક ઉપયોગી સેવાઓ પણ આપે છે. આપણે વ્યાજબી વ્યાજે લોન તથા રેમીટન્સ (નાણાંનું સ્થાનાંતર) જેવી બેંકની બીજી કેટલીય સેવાઓનો ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ. આપણે આપણા મરણ બાદ પૈસાનો હક્ક આપવા વારસદાર (નોમિની) પણ નિયુક્ત કરી શકીએ છીએ.

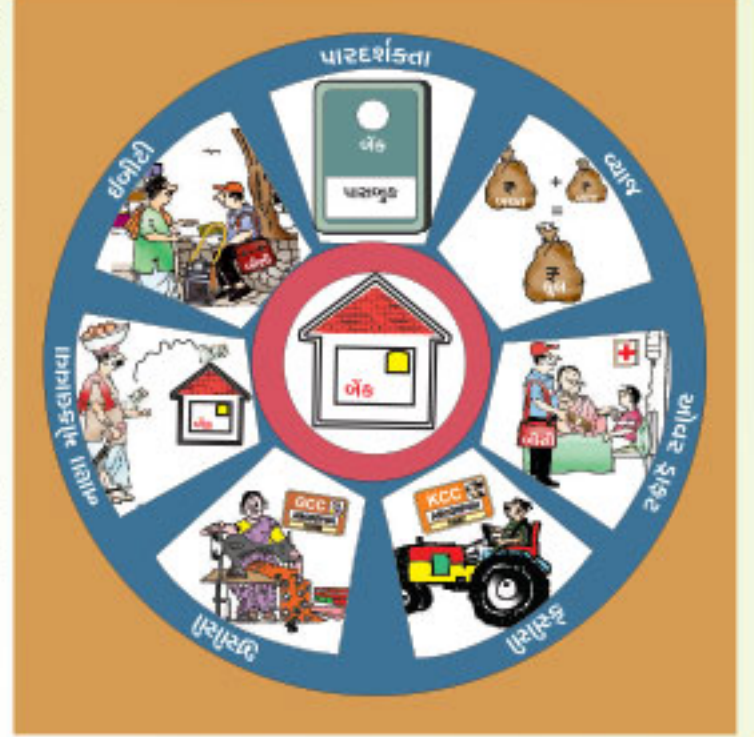
નામાંકન (નોમિનેશન) એટલે શું ?

નામાંકન એક એવી સુવિધા છે જેનાથી ખાતાધારક તેના મૃત્યુ પછી જમા રકમ પર કોનો હક્ક

રહેશે તે માટે કોઈ વ્યક્તિ (વારસદાર) નું નામ આપી શકે છે. બેંકના ખાતા માટે ઓછામાં ઓછું એક નામ નોમિની તરીકે આપવું સલાહભર્યું છે જેથી ખાતાધારકના મરણ બાદ તેને (નોમિની) સરળતાથી રકમ મળી શકે.

બેંકમાં ખાતું ખોલવાથી શાં લાભ મળે છે?

- બેંકનું ખાતું આપણને એક ઓળખ આપે છે જે સરકારી એજન્સીઓ પણ માન્ય રાખે છે.
- બેંકના ખાતા માંથી થતી બધી લેવડદેવડ પારદર્શક હોય છે. એટલે કે આપણને જમા રકમ, ઉપાડ, વ્યાજ વગેરેની બધી જ માહિતી મળે છે.
- બેંક પક્ષપાત વગર કામ કરે છે. સમાન પ્રકારના ગ્રાહકો સાથે બેંકના નિયમ સમાન હોય છે.
- બેંકના ખાતામાં આપણા પૈસા સુરક્ષિત છે.

- બેંક આપણી જરૂરિયાત પ્રમાણે બચત, રિકર્ડિંગ (આવર્તી), અને ફિક્સ ડિપોઝીટ ખાતું ખોલે છે તથા ડિપોઝીટ (જમા પૈસા) પર વ્યાજ આપે છે.
- આપણે બેંકના ખાતામાં આપણી મજૂરી/પગાર સીધો જમા કરાવી શકીએ છીએ.
- આપણે મનરેગા મજૂરી, પેન્શન જેવા મળવા પાત્ર સામાજિક લાભ ઇબીટી દ્વારા ખાતામાં સીધા જમા કરાવી શકીએ છીએ.
- આપણે જરૂર પડે ત્યારે આપણા પૈસા બેંકમાં જમા કરાવી શકીએ છીએ અને ઉપાડી પણ શકીએ છીએ.
- આપણે બેંકમાંથી લોન લઈ શકીએ છીએ. બેંક ઉત્પાદક હેતુ માટે વ્યાજબી ભાવે લોન આપે છે. જો આપણું બેંકમાં ખાતું હોય તો લોનની મંજૂરી સરળતાથી મળે છે.
- બેંકના માધ્યમથી એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ પૈસા મોકલી શકાય છે.

બચત ખાતું ખોલાવશો જો એક, બેંકની મળશે સેવાઓ અનેક

EBT / ઈબીટી એટલે શું ?

ઈબીટી એટલે ઈલેક્ટ્રોનિક્સ બેનીફીટ ટ્રાન્સફર કે જે સામાજિક લાભો જેવા કે મનરેગા(MGNREGA)ની મજૂરી, વૃદ્ધાવસ્થા પેન્શન, વિધવાઓ માટે પેન્શન, LPG સબસીડીના બદલે રોકડ વગેરે જેવા લાભ જમા કરાવવા માટે થાય છે. આપણી મળવા પાત્ર રકમ બેંકના ખાતામાં કોઈપણ મધ્યસ્થી/વચેટિયાઓ વગર સમયસર અને ખાતરીપૂર્વક રીતે સીધી જમા થઈ જાય છે. આમ વર્તમાન પારંપરિક (મેન્યુઅલ) પ્રણાલીને કારણે થતો વિલંબ તથા પૈસા આમતેમ થતા બચાવી શકાય છે. આપણે ઈચ્છીએ ત્યારે આપણા બેંક ખાતામાંથી પૈસા ઉપાડી શકીએ છીએ. સાથે આપણે બેંકની બીજી સેવાઓનો લાભ પણ લઈ શકીએ છીએ.

રેમીટન્સ (નાણાંનું સ્થાનાંતર) એટલે શું ?

આપણે દેશના બીજા ભાગોમાં દૂર રહેતા લોકોને બેંક દ્વારા પૈસા મોકલી શકીએ છીએ. બેંક આપણા પૈસા એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ અને એક વ્યક્તિથી બીજી વ્યક્તિ સુધી સુરક્ષિત, ઝડપી અને ખાતરીપૂર્વક પહોંચાડી શકે છે. જો આપણું બેંક ખાતું હોય તો બહારગામ ભણતા આપણા બાળકના બેંક ખાતામાં સરળતાથી પૈસા જમા કરાવી શકીએ છીએ. આપણે આપણા બેંકના ખાતામાં દૂર કામ કરતાં આપણાં સગાંસંબંધીઓ પાસેથી આ રીતે પૈસા મેળવી/મંગાવી પણ શકીએ છીએ.

વ્યાજ એટલે શું ?

વ્યાજ એ રકમ છે જે આપણે આપણી બચત ઉપર જમા મેળવીએ છીએ અથવા તો આપણે લીધેલા ઉછીના પૈસા ઉપરાંત જે પૈસા વધારાના ચૂકવીએ છીએ તે. આપણે બેંકમાં જમા કરાવેલ પૈસા બેંકમાં ફાજલ પડી રહેતા નથી. બેંક આ પૈસા બીજા લોકોને ઉધાર આપે છે. જેઓ આ પૈસા બેંકમાંથી ઉધાર લે છે તેઓ અમૂક રકમ વ્યાજ તરીકે ચૂકવે છે.

દાખલા તરીકે આપણે બેંકમાં ₹૧૦૦૦ જમા કરાવ્યા. બેંક આ પૈસા બીજી વ્યક્તિને ઉધાર આપે છે. તે વ્યક્તિ એક વર્ષના અંતે બેંકને ₹૧૦૦ ચાર્જ(વ્યાજ) ભરે છે. બેંક તેમાંથી આપણને આપણો ભાગ આપે છે, જેમ કે ₹૪૦. આપણને ₹૧૦૦૦ એક વર્ષ માટે બેંકમાં રાખવાથી થયેલ આ વધારાની આવકને વ્યાજ કહે છે.

શાહુકાર દ્વારા વસૂલ કરવામાં આવતું વ્યાજ ૩ થી ૫ ટકા હોય છે તો પણ આપણે તેમને બેંકની સરખામણીમાં વધારે વ્યાજ કેવી રીતે ચૂકવવું પડે છે ?

બેંકના વ્યાજ દર વાર્ષિક ધોરણે જાહેર કરાયેલ હોય છે જ્યારે શાહુકાર માસિક ધોરણે વ્યાજ લે છે. એટલે કે શાહુકાર દ્વારા લેવાતું ૩% માસિક વ્યાજ એટલે કે ૩૬% વાર્ષિક વ્યાજ (૩x૧૨), જ્યારે બેંક ૧૨% વ્યાજ દર કહે એનો અર્થ ૧૨% વાર્ષિક વ્યાજ એમ થાય છે. આમ બેંક દ્વારા લેવાતું વ્યાજ શાહુકારોની સરખામણીમાં ઘણું ઓછું છે. આમ, સરવાળે આપણે શાહુકારોને ઘણું વધારે વ્યાજ ચૂકવીએ છીએ.

જમા ખાતાંઓ કયા કયા પ્રકારના હોય છે ?

બેંક નીચે સમજાવ્યા મુજબ ત્રણ પ્રકારના ડીપોઝીટ ખાતાંની સગવડ આપે છે – બચત ખાતું, ફીક્સ્ડ ડીપોઝીટ (બાંધી મુદત) ખાતું અને રિકરિંગ (આવર્તી જમા) ખાતું.

- બચત ખાતું (સેવિંગ ડીપોઝીટ) આપણી રોજબરોજની બચેલ રકમ જમા કરવા માટે છે. આપણે આપણા પૈસા જરૂર હોય ત્યારે ઉપાડી શકીએ છીએ. બચત ખાતામાં આપણને ઓવરડ્રાફ્ટ (આકસ્મિક જરૂરિયાત માટે લોન) પણ મળી શકે છે.
- ટર્મ ડીપોઝીટ ખાતું (બાંધી મુદત જમા ખાતું) એક નિયત સમયગાળા માટે આપણી જરૂરિયાત પ્રમાણે આપણા પૈસા જમા કરવા માટે છે. આ ખાતામાં બચત ખાતા કરતાં વધારે વ્યાજ મળે છે કારણ કે આપણે પહેલેથી નક્કી કરેલા સમયગાળા માટે પૈસા જમા કરાવીએ છીએ. આપણે નિયત તારીખ પહેલાં પણ પૈસા ઉપાડી શકીએ છીએ પરંતુ તે સંજોગોમાં વ્યાજ દર ઘટી જાય છે. (ઓછું વ્યાજ મળે છે.)
- રિકરિંગ ડીપોઝીટ ખાતું (આવર્તી મુદત જમા ખાતું) એ સમયાનુસાર એટલે કે દરરોજ અથવા દર અઠવાડિયે અથવા દર મહિને નિયત સમયગાળા માટે પૈસા જમા કરાવી શકાય એ માટે છે. આ ખાતું નિયમિત બચત જમા કરાવવા માટે ઉપયોગી છે.

આપણે બચત ખાતું કેવી રીતે ખોલાવી શકીએ ?

આપણે ખાતું ખોલાવવા માટેનું ફોર્મ ભરી સાથે પોતાનો અત્યારનો (વર્તમાન) ફોટો અને કેવાયસી નિયમો અનુસાર પોતાની ઓળખાણ અને રહેઠાણના પુરાવા પ્રસ્તુત કરી ખાતું ખોલાવી શકીએ છીએ.

જો આપણી પાસે પૈસા ના હોય તો આપણે ખાતું કેવી રીતે ખોલાવી શકીએ ?

હવે ખાતું ખોલવા માટે પૈસા હોવા જરૂરી નથી. રિઝર્વ બેંકે તમામ બેંકોને શૂન્ય બેલેન્સથી ખાતું ખોલવા માટે મંજૂરી આપી છે. આ ખાતું બેઝીક સેવિંગ્સ બેંક ડીપોઝીટ ખાતું (બુનિયાદી બચત ખાતું) કહેવાય છે કે જે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા ખાતામાં જરૂરી લઘુત્તમ બેલેન્સ રાખ્યા વગર ખોલાવી શકાય છે.

બુનિયાદી બેંક બચત ખાતાની મુખ્ય વિશેષતાઓ શી છે ?

બુનિયાદી બચત ખાતું એ શૂન્ય બેલેન્સ ધરાવતું બચત ખાતું છે. બેંક તેમાં ગમે તેટલી વાર પૈસા જમા કરાવવા પર ચાર્જ કરતી નથી. આ ઉપરાંત બેંક મહિનામાં ચાર વાર પૈસા ઉપાડવા પર પણ ચાર્જ કરતી નથી. આ ખાતાનો ઉપયોગ કરવા આપણને પાસબુક, એટીએમ(ATM)/સ્માર્ટ કાર્ડ કોઈ પણ ફી વગર મળે છે. આ ખાતાનો ઉપયોગ રોજબરોજની જરૂરિયાતો જેવી કે પૈસા જમા કરવા કે ઉપાડવા, રેમીટન્સ (પૈસા એકથી બીજી જગ્યાએ મોકલવા), સામાજિક લાભોને સીધા જમા કરાવવા (ઈબીટી) વગેરે માટે કરી શકાય છે.

તમારા ગ્રાહકને ઓળખો (નો ચોર કસ્ટમર - કેવાયસી) એટલે શું ?

કેવાયસી નિયમ પ્રમાણે બેંકમાં ખાતું ખોલાવતાં પહેલાં બેંક પાસે આપણા વિશે માહિતી હોવી જરૂરી છે. તેથી આપણે જરૂરી કેવાયસી દસ્તાવેજ જેવા કે આપણો ફોટો, ઓળખનો પુરાવો, રહેઠાણનો પુરાવો ખાતું ખોલવાના ફોર્મ સાથે જમા કરાવવાના હોય છે. આ ખાતું આધાર કાર્ડ રજૂ કરવાથી પણ ખોલી શકાય છે. જો કોઈ વ્યક્તિ પાસે ઉપર મુજબના દસ્તાવેજ ના હોય તો તે રિલેક્સ(ઉદાર) કેવાયસી નિયમ હેઠળ મનરેગા જોબ કાર્ડ અથવા તો સ્વપ્રમાણના આધારે ખાતું ખોલાવી શકે છે. આ નિયમ હેઠળ ખોલેલું ખાતું નાના ખાતા તરીકે ગણાય છે અને આ ખાતાની અમુક મર્યાદા છે.

અમારા ગામમાં કોઈ બેંકની શાખા નથી તો અમે બેંકમાં ખાતું કેવી રીતે ખોલાવી શકીએ?

હવે ગામમાં બેંકની સેવાઓ મેળવવા ત્યાં બેંકની શાખા હોય તે જરૂરી નથી. બેંક હવે બેંક પ્રતિનિધિ(બીસી)ની નિમણૂક કરી રહી છે જે ગામમાં જઈને બેંકના એજન્ટ તરીકે કામ કરે છે. આ પ્રતિનિધિ સ્થાનિક વ્યક્તિ હોય છે જે મૂળ તો આ જ વિસ્તારના હોય છે અને તેમને આ ક્ષેત્રમાં આર્થિક રસ હોય છે. તેઓ આપણને બેંકની બધી જ સગવડો આપણા ગામમાં/નજીકના

ગામમાં પૂરી પાડશે. બીસીની નિમણૂક કરતી વખતે બેંક અધિકારી બીસીનો ગામલોકો સાથે પરિચય કરાવશે. આપણને ગ્રામ પંચાયત પાસેથી પણ બીસી વિશે માહિતી મળી શકે છે.

બીસી કોણ છે? તે પોતાનું કામ કેવી રીતે કરે છે?

બેંકોને હવે બેંક પ્રતિનિધિ(બીસી) તરીકે સ્થાનિક રહીશ અને અન્ય વ્યક્તિની બીસી તરીકે નિમણૂક કરવાની મંજૂરી મળી છે જે બેંકના એજન્ટ તરીકે કામ કરે છે. બીસી સૂચના અને પ્રસારણ ટેકનોલોજી (આઇસીટી) આધારિત સાધનો જેવા કે હેન્ડ હેલ્ડ મશીન (એચએચએમ-હાથમાં પકડવાનું મશીન), સ્માર્ટ કાર્ડ આધારિત સાધનો, મોબાઇલ ફોન વગેરે જેવા સાધનો વડે બેંકના વ્યવહારો કરે છે.

બીસી આપે છે બેંકની સેવા, હવે ઘરઆંગણે આવશે તે દેવા

શું બીસી દ્વારા આપણે પૈસા જમા કરાવીએ તો તે સલામત છે?

ઘરઆંગણે બેંકની સેવા પહોંચાડવા માટે બીસી એક માધ્યમ છે કારણ કે બેંકની શાખાઓ આપણા ગામથી દૂર આવેલી હોય છે. બીસી દ્વારા આપણા પૈસા જમા કરાવવા એ બેંકની શાખામાં પૈસા જમા કરાવવા બરાબર છે. લેવડદેવડ આઇસીટી આધારિત સાધનો વડે થાય છે અને તેનો હિસાબ બેંકના ચોપડે નોંધાય છે. ગ્રાહકોને તરત જ તેમના વ્યવહારની જેવા કે પૈસા જમા કરાવવા/ઉપાડવાની રસીદ બેંક વતી બીસી દ્વારા આપવામાં આવે છે. આમ ગ્રાહકોને બીસી દ્વારા થયેલ લેવડદેવડની સાબિતી મળે છે. આ ઉપરાંત બીસી દ્વારા થયેલ લેવડદેવડ આપણા હાથની આંગળીઓ કે અંગૂઠાનું નિશાન (બાયોમેટ્રીક્સ) અથવા પીન નંબરના આધારે કરવામાં આવે છે જેથી આપણા ખાતામાં બીજા કોઈ દ્વારા લેવડદેવડ કરી શકાતી નથી.

બીસી પાસેથી કઈ સેવાઓ મળી શકે છે?

બીસી આપણને બચત ખાતાની સેવા, સ્વતઃ ઓવરડ્રાફ્ટ, ફિક્સ્ડ ડીપોઝિટ તથા ચિકરિંગ ડીપોઝિટ ખાતાઓની સગવડ આપી શકે છે. બીસી આપણને આપણા ખાતામાંથી પૈસા એકથી બીજી જગ્યાએ મોકલવાની અને બીજી જગ્યાએથી પૈસા આપણા ખાતામાં જમા કરવાની સેવા પણ આપી શકે છે. આ ઉપરાંત બીસી ખેતી વિષયક પ્રવૃત્તિઓ માટે કિસાન ક્રેડિટ કાર્ડ (કેસીસી) દ્વારા આવક ઊભી થાય તેવી પ્રવૃત્તિઓ માટે ક્રેડિટ આપી શકે છે અને બિનખેતી આધારિત પ્રવૃત્તિઓ માટે સામાન્ય ક્રેડિટ કાર્ડ (જીસીસી) દ્વારા પૈસા ઉછીના (લોન) આપી શકે છે.

ઓવરડ્રાફ્ટ એટલે શું? તે બીજી લોનથી કેવી રીતે અલગ છે?

આપણી જુદી જુદી આકસ્મિક જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે બચત બેંક ખાતાને નાની રકમના ઓવરડ્રાફ્ટની સુવિધા સાથે સાંકળી લેવામાં આવે છે. આપણને નાની રકમ મેળવવા માટે જુદી અરજી કર્યા વગર ઓવરડ્રાફ્ટની મર્યાદા સુધીની રકમ ઉપાડી શકાય છે. આમ, આ રીતે આકસ્મિક જરૂરિયાત વખતે સમયસર પૈસા મળી શકે છે. આપણે ઓવરડ્રાફ્ટની રકમ પર વ્યાજ ચૂકવવું પડે છે કારણ કે એ બેંક દ્વારા આપેલ લોન છે. કેસીસી અને જીસીસી જેવી બીજી લોન એ બેંકો દ્વારા આવક ઊભી કરવા અપાતી પ્રવૃત્તિ છે.

ઉધાર

આવક અને ઉધાર (ક્રેડિટ) વચ્ચે શું તફાવત છે?

દરેક ઉધાર કે લોન પાછા જમા કરાવવાના હોય છે. તેને આવક અથવા કમાણી તરીકે ન ગણી શકાય. જ્યારે આપણે પગાર કે મજૂરી વગેરે દ્વારા પૈસા કમાઈએ છીએ ત્યારે તે આપણી આવક છે જ્યારે ઉધાર અથવા લોન આપણી આવક નથી. વધુમાં, લોન/ઉધારના હપ્તા ભરવા એ એક જાતનો ખર્ચ છે.

આપણે ઉધાર ક્યારે લઈએ છીએ?

આપણો ખર્ચ જ્યારે આવક કરતાં વધી જાય ત્યારે અથવા અચાનક કોઈ જરૂર પડી જાય ત્યારે આપણે પૈસા ઉધાર લઈએ છીએ.

શું જ્યારે પણ પૈસાની તંગી હોય ત્યારે આપણે ઉધાર લેવું જોઈએ ?

ઉત્સવો ઉજવવા, ધામધૂમથી લગ્ન કરવા, ઘરેણાં ખરીદવાં કે મોંઘી વપરાશની વસ્તુઓ ખરીદવા પાછળ થતા ખર્ચ માટે આપણે ઉધાર ના લેવું જોઈએ . જો આ વસ્તુઓ માટે ખર્ચ કરવો હોય તો તે આપણી અત્યારની કમાણી અથવા ભેગી થયેલ ખચતમાંથી કરવો જોઈએ. ઉપભોક્તા (વપરાશી) ખર્ચ માટે અત્યારની આવક કે ભેગી કરેલી ખચતનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

સંજોગાનુસાર જો આપણે વપરાશ માટે ઉધાર લેવું પડે તો પહેલા એ વિચારો કે અત્યારની આવકમાંથી કેટલી રકમ ચૂકવી શકીશું. વપરાશના ખર્ચમાંથી કોઈ આવક થતી નથી. તો આ ઉધાર આપણે કેવી રીતે ચૂકવીશું? બીજી બાજુ પહેલાં કરેલું દેવું ચૂકવવા જો વારંવાર ઉધાર લેતા રહીશું તો દેવાંના ભાર હેઠળ દબાતા જઈશું

રાખજો દેવાંને વશ, નહિતર તે કરશે વિવશ

શાં માટે માત્ર આવક વધારનાર પ્રવૃત્તિઓ માટે ઉધાર લેવું યોગ્ય છે ?

એક વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે જ્યારે આપણે લોન લઈએ છીએ ત્યારે તે વ્યાજ સાથે પાછી ચૂકવવાની હોય છે. એટલે ઉધાર લેતી વખતે હંમેશા આપણી ચૂકવવાની ક્ષમતાનો અંદાજ કરી લેવો જોઈએ. જ્યારે કોઈ ધંધાકીય પ્રવૃત્તિ માટે આપણે ઉધાર લઈએ છીએ ત્યારે તેનાથી આપણી આવક વધતી જાય છે અને આપણે વધેલી આવકમાંથી ઉધાર ચૂકવી શકીએ છીએ. દાખલા તરીકે આપણે કોઈ બેંકમાંથી બિયારણ ખરીદવા રૂ.૧૦૦૦ ઉધાર લીધા જેનાથી પાક(અનાજ) ઉગાડીશું અને તે રૂ.૧૦,૦૦૦માં વેચી

શકીશું. આ રીતે આપણે રૂ.૧૦૦૦ + વ્યાજના રૂ.૧૦૦ એટલે કે બેંકને કુલ રૂ.૧૧૦૦ ચૂકવીશું તથા બાકી બચેલા રૂ.૯૦૦ આપણી વધારાની આવક થશે.

આપણે એવી પ્રવૃત્તિ માટે ઉધાર લેવું જોઈએ જેનાથી વ્યાજની ચૂકવણી કરતાં વધારે આવક થાય નહીં તો પહેલા લીધેલ ઉધાર ચૂકવવા ફરીથી ઉધાર લેવું પડશે.

ઉધાર લેવા તો જ લંબાવો હાથ, મળે કામ, ને વધે આવક પણ સાથ

શા માટે આપણી નિર્ધારિત સીમામાં જ ઉધાર લેવું યોગ્ય છે?

આપણે લીધેલ કોઈ પણ લોન વ્યાજ સહિત ચૂકવવાની હોય છે. આપણે એ વાતની ખાતરી કરી લેવી જોઈએ કે આપણે લોન પાછી ચૂકવવા પૂરતું કમાઈએ છીએ કે નહીં. આ માટેની સરળ રીત એ છે કે દર મહિને આપણી આવક, ખર્ચ અને બચતની રકમની ચકાસણી કરીએ. બચતની રકમ દર મહિને ચૂકવવાના લોનના હપ્તા કરતા વધારે હોવી જોઈએ.

બેંક પાસેથી ઉધાર

ગામમાં જ્યારે નાણાં ધીરનાર શાહુકાર સહેલાઈથી મળતા હોય ત્યારે બેંક પાસેથી શા માટે ઉધાર લેવું ?

શાહુકારો તથા બીજા અનૌપચારિક સ્રોતની સરખામણીમાં બેંક ઉધાર લેવાનો વધુ સારો સ્રોત છે, ભલે પૈસા મળતાં કોઈ વાર થોડો સમય લાગે તો પણ. આ એક સુરક્ષિત, વિશ્વસનીય અને પારદર્શક સંસ્થા છે જે આપણને યોગ્ય નિયમો પ્રમાણે ઉધાર આપીને મદદ કરી શકે છે. બેંકોનું ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા નિયમન થાય છે. સારી વાત એ છે કે બેંક અનૌપચારિક સ્રોત તથા સગાસંબંધી, મિત્રો, શાહુકારો, વીશી, મુખિયા જેવા લોકો કરતા ઓછું વ્યાજ લે છે. આ ઉપરાંત બેંક ઉધાર રકમ આપતાં પહેલાં લોન સંબંધી બધા દસ્તાવેજ તૈયાર કરે છે. જો કોઈ વિવાદ થાય તો ફરિયાદ નિવારણ તંત્ર પણ ઉપલબ્ધ છે.

શાહુકાર

બેંક

બેંક પાસેથી કરજ લેવાનો ફાયદો, ઓછું વ્યાજ, ચોખ્ખા હિસાબનો વાયદો

બેંકોનું ફરિયાદ નિવારણ તંત્ર શું છે?

બેંકો એ નિયંત્રિત સંસ્થાઓ છે. દરેક બેંકમાં એક ફરિયાદ નિવારણ અધિકારી હોય છે, જેની માહિતી બધી શાખાઓ અને વેબસાઇટ પર પણ પ્રદર્શિત કરવામાં આવે છે. જો કોઈપણ વિવાદ થાય તો આપણે આપણી ફરિયાદ તે બેંકના ફરિયાદ નિવારણ અધિકારી પાસે નોંધાવી શકીએ

છીએ. જો આપણને તેમના ચુકાદાથી સંતોષ ન થાય તો આપણે આપણી ફરિયાદ ભારતીય રિઝર્વ બેંકના બેંકીંગ લોકપાલ પાસે પણ કરી શકીએ છીએ.

શું અનૌપચારિક સ્રોત પાસે પણ આવું ફરિયાદ નિવારણ તંત્ર ઉપલબ્ધ છે?

અનૌપચારિક સ્રોત પાસે આવું કોઈ ફરિયાદ નિવારણ તંત્ર ઉપલબ્ધ નથી કારણ કે તેઓ નિયંત્રિત એકમો નથી. આથી તેમના નિયમો અને શરતો તથા લેવડદેવડના હિસાબ ઓછા પારદર્શક હોય છે.

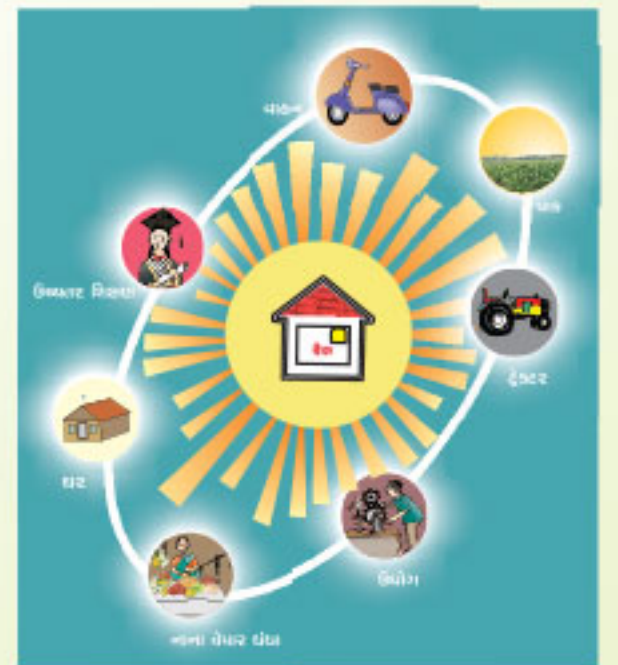
શાહુકારોની સરખામણીમાં લોન આપવામાં ક્યારેક બેંક કેમ થોડો વધારે સમય લે છે?

બેંક જાહેર જનતા પાસેથી ડિપોઝિટ (થાપણ) જમા કરે છે અને આ પૈસા લોન તરીકે, જરૂર હોય તેવા લોકોને આપે છે. જમા કરાવનારા (ડિપોઝિટરો)ના પૈસાની સલામતી માટે, બેંક માટે એ જરૂરી છે કે લોન લેનાર તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરશે કે નહીં તે ચકાસે. તેથી લોન મંજૂર કરતા પહેલા બેંક લોનની અરજી બારીકાઈથી તપાસે છે. ભલે થોડો વધારે સમય થાય પણ લોન લેનાર માટે એ ફાયદાની વાત છે કે બધા દસ્તાવેજ બરાબર થવાના કારણે તેમની સાથે છેતરપિંડી થવાની શક્યતા નથી. આ વાત ડિપોઝિટર તથા લોન લેનાર એમ બંનેના હિતમાં છે

બેંક કેટલા પ્રકારની લોન આપે છે?

બેંક જુદાં જુદાં કારણો માટે લોન આપે છે જેવા કે મકાન, શિક્ષણ, કૃષિ તથા તેને લગતી પ્રવૃત્તિ, નવા ધંધાકીય સાહસ શરૂ કરવા, ઉપભોક્તા લોન વગેરે. આમ બેંક તમારી દરેક પ્રકારની ઋણ આવશ્યકતાઓ પૂરી કરે છે.

જરૂરિયાતો છે અનેક, બેંક પૂરી કરે દરેક

મને બેંક પાસેથી લોન કેવી રીતે મળે ?

આપણે બેંકને લોન લેવાના કારણ બતાવતી એક અરજી આપવી પડે છે. બેંક બધી માહિતી ચકાસશે, આપણી લોન ચૂકવવાની ક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન કરશે અને પછી આપણી લોન મંજૂર કરશે જે આપણે બેંક દ્વારા નિર્ધારિત હપ્તામાં વ્યાજ સહિત ચૂકવવી પડશે.

બેંક પાસેથી ઉધાર(લોન) લેવાની કિંમત શી છે?

ઉધાર લીધેલ રકમ પર ચૂકવવામાં આવતું વ્યાજ એ ઉધાર લેવાની કિંમત છે. આપણે લોન પર જે વ્યાજ ચૂકવીએ છીએ તેને સમજો. બેંક સામાન્ય રીતે વ્યાજ દર વાર્ષિક રૂપે જાહેર કરે છે. જેમ કે વાર્ષિક ૧૨% વ્યાજ એટલે દર મહિને ૧% વ્યાજ. ઉધારની કિંમતમાં ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજની ગણતરી પણ અગત્યની છે. બીજા અનૌપચારિક સ્રોત જે આપણને ઉધારની સાચી કિંમત જણાવતા નથી જ્યારે જુદી જુદી બેંકો, જુદાં જુદાં કારણો માટેનો વ્યાજ દર અને લેવાતા બીજા ચાર્જ જનતા માટે પ્રદર્શિત કરે છે અને તે બધાં એકસરખા ગ્રાહકો/કારણો માટે એકસરખા હોય છે. બેંક કેટલો ચાર્જ લે છે તેની સાર્વજનિક રૂપે ઘોષણા કરે છે.

ઉધાર લેવા માટે શું આપણે કોઈ ગેરંટી આપવી પડે છે?

લોનના હેતુ તથા પ્રકાર પર આનો આધાર રહે છે. સામાન્ય રીતે નાની રકમની લોન પર કોઈ ગેરંટીની જરૂર હોતી નથી. પરંતુ મોટી રકમ માટે આપણે ગેરંટી આપવી પડે છે. આ ગેરંટી બેંક લોન વડે ઊભી કરેલ આપણી મિલકત અથવા જમીન, મકાન વગેરે જેવી સમાંતર જામીનગીરી હોઈ શકે જેનો આધાર લોન ક્યા પ્રકારની છે તેની ઉપર છે.

આપણે લોન કેમ પરત ચૂકવવી જોઈએ?

બેંક ડિપોઝિટરોના પૈસા ઉધાર આપવા માટે વાપરે છે. જો આપણે લોન ચૂકવીશું નહીં તો બેંકોની હાલત નબળી થશે. તેની અસર ડિપોઝિટરોના પૈસા પરત ચૂકવવાની બેંકોની ક્ષમતા પર થશે. જો બધા લોન લેનાર આમ કરે તો એ પરિસ્થિતિમાં આપણા અને આપણા સગાસંબંધીઓ દ્વારા બેંકમાં જમા કરેલ પૈસા સલામત નહીં રહે. બેંક આપણા ચૂકવેલા પૈસાનો ઉપયોગ બીજા જરૂરિયાતવાળા લોકોને લોન આપવામાં કરે છે. ઉપરાંત જો આપણે ચૂકવણી કરીશું તો જ ભવિષ્યમાં આપણને બીજી લોનની મંજૂરી મળશે.

જો આપણે બેંક પાસેથી લીધેલ લોન ના ચૂકવીએ તો?

જો આપણે લોન ના ચૂકવીએ તો આપણે ગેરંટી રૂપે આપેલ જમાનત પર કબજો કરવાનો બેંકને અધિકાર હોય છે અને તે આપણી સામે વ્યાજ સહિત લોનની રકમ વસૂલ કરવા માટે કાયદેસરની કાર્યવાહી કરી શકે છે.

ભારતીય રિઝર્વ બેંક

અસ્વીકૃતિ:

ભારતીય રિઝર્વ બેંકની નાણાંકીય સમાવેશન માટેની પહેલનો ઉદ્દેશ સામાન્ય માણસને માહિતી અને માર્ગદર્શન આપવાનો જ છે. આ પ્રકાશનમાં આપવામાં આવેલ બેંકિંગ વિશેના વિચારો લોકો સહેલાઈથી સમજી શકે તે માટે જ છે, અને તે કાયદાકીય અને ટેકનીકલ સમજૂતી આપતા નથી. આ માહિતીનો ઉપયોગ કરનારે પોતાની સહજ કાળજી અને વિવેક અનુસાર તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. આ પ્રકાશનમાં ભૂલો ન થાય તેની પૂરતી કાળજી રાખવામાં આવેલ છે. આમ છતાં, જો કોઈ ભૂલ-ચૂક અથવા વિસંગતતા ધ્યાનમાં આવે તો તેમાં દર્શાવેલા સરનામા પર જાણ કરવી, જેથી પછીની આવૃત્તિમાં આ ભૂલો સુધારી શકાય. આ સાથે જાહેર કરવામાં આવે છે કે આ પ્રકાશનના ઉપયોગથી જો કોઈ પ્રકારનું નુકસાન થાય અથવા કોઈ પ્રકારની હાનિ થાય તો તે માટે પ્રકાશક જવાબદાર રહેશે નહીં.

બેંકમાંથી મેળવો સહાય, ગરીબીને આપો વિદાય

AAYUSH ENTERPRISE - 98250 12863

ભારતીય રિઝર્વ બેંક